

ความชอบด้วยกฎหมายในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่ได้จากการฟอกเงิน

The Legality of the Seizure or Attachment of Properties Possessed through Money Laundering

ผศ.ปริญญา ศรีเกตุ*

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “ความชอบด้วยกฎหมายในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่ได้จากการฟอกเงิน” นี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาวิจัยถึงบทบัญญัติทางกฎหมายในเรื่องของการยึดและอายัดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ว่ามีความเหมาะสมกับการที่จะนำมาใช้ในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่ได้จากการฟอกเงินได้อย่างแท้จริงและเป็นธรรมต่อเจ้าของทรัพย์สินที่มีได้ เป็นผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวหรือไม่อย่างไร

โดยวิธีที่ใช้ในการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) คือเป็นการค้นคว้า ข้อมูลจาก ตำรา ตั๋วบทกฎหมาย พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการยึดทรัพย์สินของไทย และต่างประเทศ ระยะเวลาต่าง ๆ ของคณะกรรมการฟอกเงิน

จากการศึกษาพบว่าบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

พ.ศ. 2542 ยังไม่อาจให้ความเป็นธรรมต่อเจ้าของทรัพย์สินที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดแต่ต้องถูกยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าวทั้งนี้ เพราะหลักสำคัญในของพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ผลกระทมาให้เจ้าของทรัพย์สินเป็นผู้นำสืบพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าทรัพย์สินนั้นตนมิได้ ได้มาจากการกระทำความผิดซึ่งเป็นเรื่องที่ยากที่เจ้าของทรัพย์สินจะนำสืบให้ศาลเชื่อเช่นนั้นได้ ดังนั้นจึงควรกำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นฝ่ายนำสืบพิสูจน์ให้ได้ ความว่าทรัพย์สินนั้นได้มาจากการฟอกเงินศาลจึงจะมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าว

คำสำคัญ: ความชอบด้วยกฎหมาย, การยึดหรืออายัด, ทรัพย์สิน, การฟอกเงิน

Abstract

This research, titled as the Legality of the Seizure or Attachment of Properties Possessed through Money Laundering, was aimed to study the legal provisions in the Act to seize and impound properties in accordance with the Anti-

Money Laundering Act 2542, which were currently in use to review its suitability in seizure or freezing assets that were subject to accusation of being related to money laundering and fairness for property owners, who did not commit the crime as described under the Act.

Research methodology in use was a qualitative research approach (Documentary Research) by researching from textbooks, articles of laws, the Acts of parliament regarding property detention of Thailand and other countries, and announcements made by the Anti-Money Laundering Board.

The study revealed that the provisions of the Anti-Money Laundering Act 2542 were not quite fair for property owners, who had not committed such crime but their properties would have to be seized or impounded due to the principles of this Act that were intended to thrust all responsibilities upon the accused to present evidences that could prove to the court that their possession of properties was legal. Therefore, the government agency in this regard should be the party, who had the responsibilities to prove that the properties of the accused really came from money laundering before the court's order to seize or impound such properties was to be issued.

Keywords: Legality, seizure or attachment, properties, money laundering

บทนำ

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างประสบปัญหาจากองค์กร อาชญากรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องยาเสพติด การค้าหญิงและเด็ก การลักลอบนำคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย การค้าอาวุธ อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ และการฟอกเงิน โดยองค์กร อาชญากรรมเหล่านี้มีเครือข่ายโยงถึงกัน ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก โดยองค์กรผิดกฎหมายเหล่านี้ได้ขยายองค์กรเป็นองค์กร อาชญากรรมข้ามชาติหรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Transnational Organized Crime (ประลอง ศิริกุล, 2549, หน้า 1)

สำหรับประเทศไทยนั้น คงไม่มีใครปฏิเสธว่า อาชญากรรมต่าง ๆ เช่น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (Business Crime) อาชญากรรมยาเสพติด (Narcotic Crime) ได้สร้างความเสียหายให้แก่ประเทศไทยอย่างมากมาย โดยความเสียหายดังกล่าวได้ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านความมั่นคงของประเทศ ทั้งนี้เพราะการประกอบ อาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ นั้นจำเป็นต้องใช้เงินทุนเป็นจำนวนมากในการดำเนินการ เนื่องจากผลที่ได้รับจะได้รับมากขึ้นเป็นทวีคูณ โดยเงินเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็จะย้อนกลับไปสู่กระบวนการกระทำความผิดอีก และยิ่งสร้างผลประโยชน์ขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นวัฏจักรของการกระทำความผิดไปโดยปริยายที่สำคัญคืออาชญากรรมเหล่านี้ได้สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจ และทำลายความมั่นคงของประเทศ ทั้งนี้เพราะ องค์กรอาชญากรรมเหล่านี้ จำต้องให้ระบบสถาบันการเงิน และสถาบันทางธุรกิจ ทำให้เงินที่ได้มาโดยผิดกฎหมายกลายเป็นเงินที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยเงินซึ่งมีที่มาจาก

อาชญากรรม นี้จะผ่านสถาบันการเงินทั้งในและนอกประเทศ แล้วกลับมายังองค์กรอาชญากรรม เพื่อใช้กระทำความผิดอีก และเงินดังกล่าวยังถูกนำไปใช้ เป็นทุนสำหรับกระทำความผิดในครั้งต่อไป นอกจากนี้ เงินดังกล่าวยังถูกใช้ไปในการสร้างอิทธิพลให้แก่ผู้กระทำความผิด ไม่ว่าจะเป็นความผิดทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือสร้างความมั่นคงให้แก่องค์กรอาชญากรรมนั่นเอง การนำเงินที่ได้มาโดยการทำความผิดตามกฎหมาย มาทำให้เป็นเงินที่ชอบด้วยกฎหมายจึงเกิดขึ้น ภายใต้คำว่า “การฟอกเงิน” (สิริลักษณ์ นุรักษ์, 2541, หน้า 2) ซึ่งจากการกระทำดังกล่าวนี้เองทำให้เกิดแนวความคิดในการที่จะกำจัดเงินทุน ในการประกอบอาชญากรรมให้ไม่สามารถกลับมาเป็นทุนของการกระทำความผิดในครั้งต่อไปได้อีกโดยแนวคิดดังกล่าวกลายเป็นมาตรการทางกฎหมายที่นานาชาติเรียกว่า “กฎหมายฟอกเงิน” โดยมีหลักการสำคัญคือ กำหนดถึงการแปรสภาพทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเป็นการกระทำความผิดอาญา ฐานฟอกเงิน ต้องถูกดำเนินคดีอาญา ทั้งนี้เพื่อเป็นการทำลายต้นทุนหรือทำลายฐานเศรษฐกิจของอาชญากร เพื่อมิให้ มีทุนในอันที่จะกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก

ปัญหาการฟอกเงินที่ได้จากการประกอบอาชญากรรมนี้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยที่กำลังประสบอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชญากรรมยาเสพติด ดังนั้นองค์การสหประชาชาติ จึงได้กำหนดให้มีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ค.ศ. 1998 (Vienna Convention) ขึ้น หรืออีกนัยหนึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “อนุสัญญาเวียนนา ค.ศ. 1988” โดยอนุสัญญาฉบับนี้ได้กำหนดมาตรการ

ทางกฎหมายไว้หลายประการ เพื่อให้ประเทศที่เป็นสมาชิกนำไปเป็นแนวทางเดียวกันกับอนุสัญญาดังกล่าว

ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่เข้าเป็นภาคีสมาชิกดังกล่าว โดยมีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการฟอกเงินคือพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 โดยพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้กำหนดความผิดมูลฐาน อันเป็นต้นเหตุของการได้มาของเงินหรือทรัพย์สินที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย 7 ความผิดคือ

1) ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

2) ความผิดเกี่ยวกับเพศตามประมวลกฎหมายอาญาเฉพาะที่เกี่ยวกับการเป็นธุระจัดหา ล่อไป หรือพาไปเพื่อการอนาจารหญิงและเด็ก หรือสนองความใคร่ของผู้อื่นและความผิดฐานพรากเด็กและผู้เยาว์ ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก หรือความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกัน และปราบปรามการค้าประเวณีเฉพาะที่เกี่ยวกับการเป็นธุระจัดหา ล่อไป หรือชักพาไปเพื่อให้บุคคลนั้นกระทำการค้าประเวณี หรือความผิดเกี่ยวกับเจ้าของกิจการการค้าประเวณี ผู้ดูแลหรือผู้จัดการกิจการค้าประเวณี หรือสถานการค้าประเวณี หรือเป็นผู้ควบคุมผู้กระทำการค้าประเวณีในสถานการค้าประเวณี

3) ความผิดเกี่ยวกับการขโมยประชาชนตามประมวลกฎหมายอาญา หรือความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน

4) ความผิดเกี่ยวกับการยกยอกฉ้อโกงหรือประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน หรือกระทำโดยทุจริตตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์ กฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจ

เครดิตฟองซิเออร์ หรือกฎหมายว่าด้วยหลักทรัพย์ และ ตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งกระทำโดยกรรมการ ผู้จัดการ หรือ บุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบหรือมีประโยชน์เกี่ยวข้องในการ ดำเนินงานของสถาบันการเงินนั้น

5) ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือ ความผิดต่อหน้าที่ในการยุติธรรมตามประมวล กฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยความผิด ของพนักงานในองค์การ หรือหน่วยงานของรัฐหรือ ความผิดต่อหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

6) ความผิดเกี่ยวกับการกระทำความผิด หรือ รีดเอา ทรัพย์สินที่กระทำโดยอ้างอำนาจอัยยี่ หรือช่องโหว่ ตาม ประมวลกฎหมายอาญา

7) ความผิดเกี่ยวกับการลักลอบหนีภาษี ศุลกากรว่าด้วยการศุลกากร

นอกจากนี้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ยังมีหลักการ สำคัญในเรื่องของการยึดทรัพย์สินที่มีที่มาจากกระทำความ ผิดตามความผิดมูลฐานดังกล่าวให้ตก เป็นของ แผ่นดิน โดยกำหนดหลักการไว้ในหมวด 6 ในเรื่องของการ ดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สิน ตั้งแต่มาตรา 48 ถึง มาตรา 59 ซึ่งมีผลกระทบต่อบุคคลผู้มีส่วนได้เสียใน ทรัพย์สินที่ถูกยึดหรืออายัดแต่ไม่ใช่ผู้กระทำความผิด ทำให้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลดังกล่าว

แม้ว่าพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม การฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 50 จะบัญญัติให้ผู้ซึ่ง เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่พนักงานอัยการร้องขอให้ทรัพย์สิน ตกเป็นของแผ่นดิน ตามมาตรา 59 อาจยื่นคำร้องก่อน ศาลมีคำสั่งว่าทรัพย์สินที่ถูกยึดดังกล่าว นั้นตนเป็น เจ้าของที่แท้จริง และทรัพย์สินนั้นไม่ใช่ทรัพย์สินที่ เกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือ ตนเป็นผู้รับโอน โดย สุจริต และมีคำต่อบทแทน หรือได้มาโดยสุจริตและตาม สมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกฏศลาธารณะ

หรือขอคุ้มครองประโยชน์ก่อนศาลมีคำสั่งยึด ตาม มาตรา 59 พรรคสองได้ก็ตาม

แต่การที่กฎหมายให้สิทธิแก่ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ แท้จริง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 50 พรรค หนึ่ง และ พรรคสองนั้น กลับเป็นการก่อให้เกิดความยุ่งยากต่อผู้ที่เป็น เจ้าของทรัพย์สินในอันที่จะต้องนำพยานหลักฐาน มานำสืบให้ศาลเห็นว่า ทรัพย์สินดังกล่าวเป็นของตน หรือตนได้รับทรัพย์สินนั้นมาโดยสุจริตจริง ซึ่งถ้าผู้ที่เป็น เจ้าของที่แท้จริงไม่สามารถนำพยานหลักฐานมานำ สืบให้เห็นว่า ทรัพย์สินนั้นเป็นของตนหรือตนได้ ทรัพย์สินนั้นมาโดยสุจริต กฎหมายก็ให้อำนาจศาลที่จะ มีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินได้

จากบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวใน เรื่องของการดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่สงสัย ว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ตามที่ บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติ ป้องกันและปราบปราม การฟอกเงิน ตั้งแต่มาตรา 48 นั้นทำให้มีปัญหาว่า ในทางปฏิบัติมีวิธีดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่มี ความเหมาะสมและชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ เพราะ หลักเกณฑ์ในการยึดและอายัดทรัพย์สินตาม พระราชบัญญัติส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นข้อ สันนิษฐาน เช่นในมาตรา 48 บัญญัติว่า

“ในการตรวจสอบรายงานและข้อมูลเกี่ยวกับการ ทำธุรกรรมหากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำหน่าย ยักย้าย หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใด ที่เป็นทรัพย์สิน ที่เกี่ยวกับ การกระทำความผิด ให้คณะกรรมการ ธุรกรรม มีอำนาจ สั่งยึดทรัพย์สินนั้นไว้ชั่วคราวมี กำหนดไม่เกินเก้าสิบวัน

ในกรณีจำเป็นหรือเร่งด่วน เลขาธิการจะสั่งยึด หรืออายัดทรัพย์สินตามวรรคหนึ่งไปก่อนแล้วรายงาน ต่อคณะกรรมการธุรกรรม การตรวจสอบรายงานและ

ข้อมูลเกี่ยวกับการทำธุรกรรมตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ผู้ทำธุรกรรมซึ่งถูกสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินหรือผู้มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินจะแสดงหลักฐานว่าเงินหรือทรัพย์สินในการทำธุรกรรมนั้นมีใช้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเพื่อให้มีคำสั่งเพิกถอนการยึดหรืออายัดก็ได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

เมื่อคณะกรรมการธุรกรรมหรือเลขาธิการแล้วแต่กรณี สั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินหรือสั่งเพิกถอนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นแล้ว ให้คณะกรรมการธุรกรรมรายงานต่อคณะกรรมการ

จากบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวจึงมีประเด็นที่จะต้องพิจารณาว่ากระบวนการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามที่กฎหมายบัญญัติไว้และขั้นตอนที่กฎหมายให้สิทธิเจ้าของที่แท้จริงในอันที่จะร้องขอให้ศาลมีคำสั่ง คืนทรัพย์สินให้แก่เจ้าของที่แท้จริงนั้นเหมาะสมและเป็นเป็นธรรมแก่เจ้าของที่แท้จริงมากน้อยเพียงใด งานวิจัยเล่มนี้ จึงมีจุดประสงค์ที่จะหาข้อเท็จจริงว่า กระบวนการยึดและอายัดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน มาตรา 49วรรคแรก ที่บัญญัติว่า

“ภายใต้บังคับมาตรา ๔๘ วรรคหนึ่ง ในกรณีที่ปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้เลขาธิการส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินโดยเร็ว”

และทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการตรวจสอบหรือการยึด หรือการอายัดทรัพย์สิน ตามพระราชบัญญัติฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้คณะกรรมการธุรกรรมหรือเลขาธิการคณะกรรมการ

การฟอกเงิน แล้วแต่กรณี มีอำนาจในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดมูลฐานเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติ กลับปรากฏว่า เมื่อพนักงานตำรวจเข้าตรวจค้น ทรัพย์สินหรือสถานที่ ของผู้ต้องสงสัย หรือผู้ต้องหา ก็ทำการยึดทรัพย์สินต่าง ๆ ทั้งทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ทรัพย์สินที่มีไว้เป็นความผิด ทรัพย์สินที่แปรสภาพจากทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด รวมทั้งทรัพย์สินทั้งสิ้นทั้งหลายในสถานที่ตรวจค้นนั้น ๆ มาให้คณะกรรมการธุรกรรมตรวจสอบ โดยมีได้ปฏิบัติตามขั้นตอนที่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 บัญญัติ ซึ่งการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจดังกล่าวเป็นกรณีที่ใช้กับ การยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นเพื่อให้ได้มาเพื่อใช้เป็นของกลางในคดีอาญา อันเป็นคนละเรื่องกับการยึดและอายัดทรัพย์สิน ตามที่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน บัญญัติไว้ กล่าวคือ การยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 บัญญัติ ไว้ นั้น กำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจมีหน้าที่แจ้งให้คณะกรรมการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ทราบเพื่อพิจารณาหลักฐานหรือตรวจสอบรวบรวมพยานหลักฐานตามที่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 กำหนด และหากมีเหตุอันควรเชื่อว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดถึงจะดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าวต่อไป

จึงเห็นได้ว่าในทางปฏิบัตินั้นปรากฏว่า ยังขาดผู้ที่มีประสบการณ์ในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 และหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการจะนำมาใช้ในการพิจารณาว่ากรณีใดบ้าง ถึงจะถือว่าเป็น

กรณี “มีเหตุอันควรเชื่อ หรือมีหลักฐานอันควรเชื่อได้” ซึ่งถ้าเป็นกรณีที่มีหลักฐานไม่ชัดเจนและผู้ปฏิบัติไม่เข้าใจหรือไม่มีความรู้ในขั้นตอนที่กฎหมายกำหนดผลที่เกิดขึ้นย่อมไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมายและอาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อผู้ที่ เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่แท้จริงและมีได้เป็นผู้กระทำความผิด

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแก้ไขค่านิยาม บางคำ และบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว บางมาตราในเรื่องของการดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สิน และ ขั้นตอนการดำเนินการร้องขอทรัพย์สินของเจ้าของทรัพย์สินที่ไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด ให้ชัดเจนมากกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งนี้

เพื่อไม่ให้หลักกฎหมายดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายต่อเจ้าของทรัพย์สินที่แท้จริงและที่ไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด โดยนำแนวคิดและหลักกฎหมายที่ใช้ในต่างประเทศมาเป็นแนวทางปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติดังกล่าว ผู้วิจัย คิดว่าย่อมก่อให้เกิดความชอบด้วยกฎหมายในการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่ได้จากการฟอกเงิน และก่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อเจ้าของทรัพย์สินที่แท้จริงที่มีได้เป็นผู้กระทำความผิดได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามาตรการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542
2. เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากมีการบังคับใช้กฎหมาย

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้สามารถบังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เพื่อศึกษาหาหลักเกณฑ์การยึดและยึดที่เหมาะสม ของ ต่าง ประเทศ มา เป็น แนวทางแก้ไขพระราชบัญญัติ การฟอกเงิน 2542

5. เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนเพื่อการบรรจพระราชบัญญัติ ดังกล่าวลงในหลักสูตรในคณะนิติศาสตร์ ระดับปริญญาตรี

สมมติฐานของการวิจัย

ความผิดฐานฟอกเงินได้ถูกกำหนดออกมาเพื่อให้รัฐมีหน้าที่พิสูจน์เพียงแค่ว่าหลักฐาน ที่ทำให้ทราบว่าทรัพย์สินที่ได้มานั้นได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ก็สามารถดำเนินคดีอาญาแก่บุคคลที่เป็นหัวหน้าองค์กรได้แล้ว ซึ่งมักเป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินดังกล่าว สำหรับแนวคิดในการยึดทรัพย์สิน คือทรัพย์สินที่ต้องเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ไม่ว่าจะมีความผิดฐานใด จะต้องยึดเสียทั้งสิ้น โดยไม่จำกัดประเภทของความผิดไว้ โดยยึดหลักที่ว่าผู้กระทำความผิดไม่ควรได้รับประโยชน์จากการกระทำความผิดนั้น การยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามความผิดฐานฟอกเงินเกิดขึ้นจาก“ความผิดที่เกิดจากองค์กรอาชญากรรม เพราะผู้ที่เป็นหัวหน้าหรือผู้บงการขององค์กรอาชญากรรมเหล่านั้นจะไม่ใช้ผู้ที่มีมือกระทำความผิดเองผู้ที่มีมือกระทำมักเป็นผู้ที่อยู่ในองค์กรระดับปฏิบัติงานทั้งความผิดอาญาโดยทั่วไป ที่มุ่งเน้นดำเนินคดีกับผู้ร่วมกระทำผิดโดยตรงไม่สามารถนำมาใช้บังคับได้ โดยเฉพาะความผิดฐานใช้ผู้อื่นให้กระทำความผิด เพราะไม่มีพยานหลักฐานที่เชื่อมโยงโดยตรงไปถึงการสั่งการของหัวหน้า หรือผู้บงการมี

เพียงพยานหลักฐานที่บ่งบอกถึงการมีทรัพย์สินที่สามารถอธิบายแหล่งที่มาที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้กำหนดวิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิจัยจากเอกสารหรือ Documentary Research โดยศึกษาจากตัวบทกฎหมายของทั้งประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับการฟอกเงินและการยึดและอายัดทรัพย์สินที่ได้มาจากการฟอกเงิน นอกจากนี้ยังศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลเอกสารต่าง ๆ อันได้แก่ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ ระเบียบข้อบังคับ และ คำพิพากษาของศาล ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และ นำวิเคราะห์หลักกฎหมายและหาแนวทางเพื่อเสนอแนะให้มีความเป็นธรรมต่อผู้ที่ถูกยึดและอายัดทรัพย์สินโดยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดต่อไป

ผลการวิจัย

มาตรการยึดทรัพย์สินทางแพ่งที่โดยสภาพเป็นการพรากทรัพย์สินไปจากบุคคลเพราะเหตุเนื่องจากการกระทำความผิดอาญามูลฐานทรัพย์สินที่จะถูกยึดนั้นต้องเป็นทรัพย์สินที่เป็นความผิดโดยสภาพ หรือเป็นทรัพย์สินที่เป็นเครื่องมือในการกระทำความผิดหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด และรวมถึงทรัพย์สินที่เปลี่ยนสภาพไปจากทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดคือต้องมีกรกล่าวอ้างถึงการกระทำความผิดทางอาญา เมื่อศาลมีคำสั่งให้ยึดทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินก็เป็นผลร้ายต่อผู้ครอบครองทรัพย์สินนั้น โดยมีลักษณะแห่งสภาพการยึดทรัพย์สินตาม

กระบวนการยึดทรัพย์สินทางแพ่งจึงมีสถานะทางกฎหมายอาญาคู่ขนานกล่าวคือเป็นกฎหมายที่มีมาตรการบังคับทางอาญาที่เป็นโทษและมาตรการบังคับทางอาญาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการป้องกัน เช่นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ฉะนั้นเมื่อศาลได้มีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินจึงเป็นการบังคับใช้ทั้งการลงโทษและมาตรการบังคับทางอาญาที่วัตถุประสงค์เพื่อการป้องกัน

แต่อย่างไรก็ตามการลงโทษเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่มีความสำคัญกว่ามาตรการยึดทรัพย์สินทางแพ่ง โดยมีเหตุผลสนับสนุนที่ว่า ไม่ใช่การดำเนินคดีอาญา เพราะเป็นการพิจารณาดีที่ตัวทรัพย์สินไม่เกี่ยวกับตัวบุคคลนั้น ไม่ใช่การลงโทษแต่เป็นเพียงวิธีการป้องกันซึ่งไม่สามารถหักล้างสิทธิมนุษยชนที่มนุษย์ทุกคนพึงได้รับความคุ้มครองและสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ได้ ถึงแม้ว่าคำพิพากษาส่วนใหญ่ของต่างประเทศจะมีคำตัดสินว่ากระบวนการยึดทรัพย์สินทางแพ่งไม่ขัดกับหลักกฎหมายดังกล่าว แต่ไม่สามารถอธิบายหักล้างสภาพโดยธรรมชาติของการยึดทรัพย์สินได้ เพราะการยึดทรัพย์สินของบุคคลย่อมมีวัตถุประสงค์เพื่อการป้องกันสังคมและลงโทษไปในขณะเดียวกัน เมื่อการยึดทรัพย์สินของบุคคลเป็นการลงโทษบุคคลแล้ว รัฐไม่สามารถที่จะบังคับโทษยึดทรัพย์สินแก่บุคคลนั้น โดยที่เขาไม่ได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญาด้วยพยานหลักฐานโดยปราศจากข้อสงสัยอันสมควรเพราะบุคคลนั้นย่อมต้องถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ มิฉะนั้นผลจะกลายเป็นว่ารัฐปฏิบัติต่อผู้ที่ไม่ได้รับการพิสูจน์ว่ากระทำความผิดอาญาจนปราศจากข้อสงสัยตามสมควรด้วย มาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ต่ำกว่าบุคคลซึ่งศาลมีคำพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำ

ความผิดอาญาเสียอีก นอกจากนี้ยังเป็นการที่รัฐใช้อำนาจตามกฎหมายไม่ได้สัดส่วนกับมาตรการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคล สภาพปัญหาดังกล่าวยังไม่ได้รับคำอธิบายแต่ประการใด ข้อกล่าวอ้างที่ว่า เป็นกระบวนการพิจารณาโดยสมมุติว่าทรัพย์สินเป็นของผู้กระทำผิด ไม่ใช่ทางพิจารณาเพื่อลงโทษตัวบุคคล

ดังนั้นจึงควรหรือไม่ที่จะนำหลักที่มาจากเหตุผลทางศาสนาในยุคกลางของยุโรปมาบังคับใช้โดยปราศจากพื้นฐานทางทฤษฎีที่สมเหตุสมผลมารองรับ ซึ่งสาเหตุที่ทำให้การคุ้มครองสิทธิของประชาชนได้รับการทำลาย ดังคำเปรียบเปรยที่ว่า การนำมาตราการกวดทรัพย์ทางแพ่งมาใช้ นั้นเปรียบเสมือนกับการทำให้หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมีค่าแต่เพียงประดับอยู่ในตู้หนังสือรัฐสภา ถึงแม้ว่ากระบวนการกวดทรัพย์ทางแพ่งจะมีประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามการก่ออาชญากรรมอย่างมากก็ตาม แต่ก็ เป็นมาตรการที่กระทบสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างมากด้วยเช่นกัน เพราะรัฐหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดำเนินคดีตามกระบวนการทางอาญา มาตราการปราบปรามทำลายด้านเศรษฐกิจกล่าวคือ โดยเนื้อหา มาตราการกวดทรัพย์ทางแพ่งเป็นการลงโทษบุคคลเพราะการกระทำทางอาญา เท่านั้น

อภิปรายผล

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา กระบวนการกวดทรัพย์ทางแพ่งซึ่งประเทศไทยได้นำมาบังคับใช้ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 นั้นทำให้เห็นว่าการกวดทรัพย์สินให้ตกเป็นของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยสภาพแล้วเป็นการลงโทษบุคคลด้วยการพรากทรัพย์สินไปจากบุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์ อันอาศัยมูลเหตุ

เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญามูลฐาน ไม่ใช่เป็นแต่เพียงมาตรการป้องกันสังคมให้ปราศจากอาชญากรรมแต่เพียงประการเดียวกันอันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพียงแต่รัฐหลีกเลี่ยงไม่ดำเนินคดีตามกระบวนการทางอาญา เป็นเหตุให้ผู้ถูกบังคับตามมาตรการกวดทรัพย์ทางแพ่งไม่อาจได้รับความคุ้มครองจากหลักประกันตามกฎหมายอาญาในฐานะที่เป็นประธานแห่งคดี ทำให้ผู้ที่ต้องถูกดำเนินคดีตามมาตรการดังกล่าวได้รับการปฏิบัติที่มีมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ต่ำกว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดและศาลมีคำพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญาเสียอีก มาตราการกวดทรัพย์ทางแพ่งถูกนำมาบัญญัติไว้รวมกับการกำหนดให้ความผิดฐานฟอกเงินเป็นความผิดที่มีโทษทางอาญา โดยมีเหตุผลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจอันเป็นผลทำให้เกิดความเข้าใจว่าความจำเป็นในการกำหนดให้การกระทำอันเป็นการฟอกเงินเป็นความผิดอาญา และการนำมาตราการกวดทรัพย์ทางแพ่งมาใช้บังคับ มีความจำเป็นเท่าเทียมกัน ทั้งที่ทั้งสองกรณีเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นเหตุผลในการนำมาบังคับใช้ในประเทศไทยแตกต่างกัน โดยเฉพาะเจ้าพนักงานของรัฐจะหลีกเลี่ยงไม่ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ที่จะดำเนินคดีแก่บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญามูลฐาน แต่จะมุ่งใช้มาตรการกวดทรัพย์ทางแพ่งเป็นมาตรการหลักในการดำเนินคดี แก่บุคคลนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อหลักประธานแห่งคดีในการดำเนินคดีอาญา

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการพิจารณาแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน โดยการแยกบทบัญญัติในส่วนของกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งออกจากการกำหนดการกระทำอันเป็นการฟอกเงิน ซึ่งเป็นความผิดทางอาญา เพราะทั้งสองกรณีมีวัตถุประสงค์ต่างกันกล่าวคือ ความผิดฐานฟอกเงินได้ถูกออกแบบมาเพื่อให้รัฐมีหน้าที่พิสูจน์เพียงแค่ว่ายานหลักฐานถึงทรัพย์สินที่ได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ก็สามารถดำเนินคดีอาญาแก่บุคคลที่เป็นหัวหน้าองค์กร ซึ่งมักเป็นผู้ที่ครอบครองทรัพย์สินดังกล่าว เป็นวิธีการโดยอ้อมของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการสอบสวนการกระทำความผิดอันเป็นความผิดอาญา ส่วนวัตถุประสงค์ของการยึดทรัพย์สิน คือ ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดนั้น ไม่ว่าจะมีความผิดฐานใดจะต้องยึดทั้งสิ้น ไม่มีเหตุผลประการที่จะจำกัดประเภทของความผิดไว้ ผู้กระทำความผิดทุกประเภทไม่ควรได้รับประโยชน์จากการกระทำความผิด

ดังนั้นความจำเป็นในการกำหนดความผิดมูลฐานเกี่ยวกับการบังคับใช้ความผิดอาญาฐานฟอกเงิน และความจำเป็นของการยึดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดจึงแตกต่างกัน เพื่อป้องกันความสับสนดังที่มีความเข้าใจว่า “การฟอกเงินเป็นเครื่องมือของเจ้าหน้าที่รัฐ เนื่องจากหากเพิ่มความผิดมูลฐานให้มากขึ้นตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ก็สามารถนำมาตรการยึดทรัพย์สินทางแพ่งมาใช้ได้ ซึ่งเป็นอันตรายต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล กล่าวคือ อาจทำให้เจ้าพนักงานของรัฐไม่ใช้ความ

พยายามอย่างเต็มที่ในการใช้กระบวนการทางกฎหมายอาญา เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์และความผิดของผู้ถูกกล่าวหา โดยมุ่งแต่จะใช้กระบวนการยึดทรัพย์สินทางแพ่งมาบังคับใช้โดยไม่มีเหตุจำเป็นแต่อย่างใด

2. บทบัญญัติที่กำหนดให้นำมาตรการการยึดทรัพย์สินทางแพ่งมาใช้บังคับ เป็นกระบวนการริบทรัพย์สินที่อยู่บนพื้นฐานการยึดทรัพย์สินของบุคคลนั้นโดยไม่คำนึงถึงว่าผู้นั้นได้ถูกคำพิพากษาของศาลว่ากระทำความผิดทางอาญา หรือไม่ กล่าวคือเป็นมาตรการการลงโทษด้วยการพรากทรัพย์สินไปจากบุคคลโดยอาศัยความเกี่ยวพันกับการกระทำความผิดอาญา โดยไม่ต้องคำนึงว่า บุคคลนั้นได้กระทำความผิดอาญา โดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร

ในกรณีนี้ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะให้มีการแก้ไขมาตรการยึดทรัพย์สินทางแพ่งที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันว่ามีความจำเป็นหรือไม่ และหากเห็นควรนำมาใช้ก็ควรจำกัดขอบเขตเฉพาะกรณีที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะมาตรการดังกล่าวละเลยหลักประกันการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยเกิดความสมดุลระหว่างมาตรการบังคับของรัฐในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมและหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน อันเป็นวัตถุประสงค์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ดี

ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะกระบวนการทางกฎหมายอาญาที่จะเป็นวิธีการในการมุ่งทำลายเศรษฐกิจขององค์กรอาชญากรรม โดยอยู่บนพื้นฐานการยึดทรัพย์สินของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้นได้ เฉพาะเมื่อผู้นั้นได้ถูกคำพิพากษาของศาลว่าเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญาเท่านั้น และในขณะเดียวกันเพื่อเป็นการให้

บรรลุตฤตประสงค์ของการลงโทษยึดทรัพย์สินที่ได้มาจาก ไว้ คือผู้กระทำความผิดทุกประเภทควรได้รับโทษจาก การกระทำความผิด นั้นดั่งนั้นไม่ว่าจะเป็นความผิดฐาน การกระทำความผิดนั้นทุกคน ไต จะต้องรับทั้งสิ้น โดยไม่จำกัดประเภทของความผิด

รายการอ้างอิง

- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2548). **มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- กุลพล พลวัน. “การพิจารณาคดีระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในกฎหมายไทยที่มีผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน”. **วารสารศาลรัฐธรรมนูญ**. 5(13), 35-36.
- คะเนิง ภาไชย. (2548). **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 1** (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- จรัญ ภักดีธนากุล. (2548). **กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน**. กรุงเทพฯ: จีระวิชาการพิมพ์.
- ชัยนันท์ แสงปุตตะ. (2541). “**กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน : ศึกษาเฉพาะกรณี ความผิดมูลฐาน**”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ต่อศักดิ์ บุรณะเรืองโรจน์. (2544). **ปัญหาอาชกรรมข้ามชาติและนโยบายความมั่นคงมุมมองของไทยยุโรป และนานาชาติ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. ข้อสังเกตเกี่ยวกับ “ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด” และ “ความผิดมูลฐาน” ตามพระราชบัญญัติ **ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน**. **บทบัณฑิตย**. เล่มที่ 64 ตอน 2 (มิถุนายน 2538), 124.
- บรรเจ็ด สิงคะเนติ. (2547). **หลักการพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บุญร่วม เทียมจันทร์. (2547). **คำอธิบาย รวมคำพิพากษาคดียาบ้า กัญชา เฮโรอีน ยาเสพติด** (พิมพ์ครั้งที่ กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ.
- ประมวล สุวรรณศร. (2539). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน**. กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ.
- ประลอง ศิริกุล. (2549). “**ทรัพย์สินเกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐาน: ศึกษาเฉพาะกรณีค่าทนายความ ในคดีฟอกเงิน**”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประวิทย์ สันธนะวิทย์. (2550). “**การร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามกฎหมายฟอกเงิน ศึกษา: ปัญหาการย้อนหลังและการขอคืนทรัพย์สิน**”. สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รายการประชุมระหว่างสหรัฐอเมริกาประเทศติมิงแปซิฟิก “**เรื่องความร่วมมือในการยึดทรัพย์สินอันเป็นผลได้จากการกระทำความผิดอาญา**”. **วารสารอัยการ**. 18(211), 99-107.

- วสุวภา สุขคตะ. (2538). "การติดตามทรัพย์สินผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด: ศึกษาเฉพาะกรณี
มาตรการบังคับใช้ต่อธนาคารหรือสถาบันการเงิน". วิทยานิพนธ์นิติศาสตรบัณฑิต คณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชัย ตันติกุลานันท์. (2543). คำอธิบายกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน. กรุงเทพฯ: อักษร.
- วีระพงษ์ บุญโญภาส. (2537). "ประเทศไทยกับร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการปกปิดหรือเปลี่ยน
สภาพทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด". *ตุลพาห*. 41(กรกฎาคม-สิงหาคม), 82.
- สมัยศ เชื้อไทย. (2538). คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง ภาคทั่วไป : ความรู้กฎหมายทั่วไป (พิมพ์ครั้งที่ 3).
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สหัส สิงหวิริยะ. (2549). คำอธิบายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542
(พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน. (2545). การป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินคู่มือประชาชน
(พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: คอมแพคท์พริ้น.
- สีหนาท ประยูรรัตน์. (2544). คำอธิบายกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศที่ออกตามความใน
พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นิติสนเทศ.
- สุรพล ไตรเวทย์. (2538). คำอธิบายกฎหมายฟอกเงิน (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- โสภณ รัตนากร. (2549). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.
- Gary Slapper & David Kell. (1995). *English legal System*. London: Cavendish Publishing Limited.
- Henry J. Abraham. (1980). *The Judicial Process*. (4 th ed). New York: Oxford University Press.
- Jenny McEwen. (1998). *Evidence and the Adversarial Process – The Modern Law*. (2 nd ed.). Oxford:
Hart Publishing.